

FERİDÜDDİN ATTÂR'IN PENDNÂMESİNİN TÜRK EDEBİYATINA ETKİSİ VE ZAİFÎ'NİN BUSTÂN-I NASÂYİHI İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Dr. Abdulkakim KOÇİN

*Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
(TÜBİTAK)*

ÖZET

Feridüddin Attâr'ın Pendnâmesi gerek Fars, gerekse Türk kültür ve edebiyatını uzun süre ve derinden etkilemiştir. Ancak bu durum, Türk edebiyatındaki pendnâmelerin Fars edebiyatındaki pendnâmelerin bir taklidi olduğu anlamına gelmez. Te'lif pendnâmeler bir tarafa, tercümelerde bile şairlerimiz konuyu aynen almış ama, bunun yanında kendi kabiliyet ve kültürlerini işlemekten de geri kalmamışlardır.

Anahtar Kelimeler:

Feridüddin Attâr, Pendnâme, Zaifî, Bustân-ı Nasâyih.

GİRİŞ

Dnğüm ve ölüm tarihleri kesin olmamakla birlikte kendisinden söz eden kaynaklarda h.513(m.1119) yılında Nişabur'da doğup, h.586(m.1193) veya bundan sonraki bir tarihte öldüğü belirtilen (*Ritter,1942*). Feridüddin Attar'ın Pendnâmesi, genel bir bakışla İslâmî bir temele dayanan ahlâk ve âdâb kurallarını kısa formüller halinde gençliğe aşılama amacıyla yazılmış didaktik bir eserdir.

İslâmî ve tasavvufî bir görüşe dayanan pratik ahlâk kurallarını, insanlık duygularını, hatta en basit yaşayış tarzlarını kuvvetli ve ahenkli bir mesnevi kalıbı içinde veci- zelendiren, içinde zaman zaman her seviyeye hitap eden müspet ve kuvvetli fikirler de serpiştirilmiş bulunan bu eser, yüzyıllar boyunca Şark- İslâm ülkelerinde hemen her tabaka arasında beğeni kazanmış, bu milletlerin kültürü ve edebiyatları üzerinde etkileri görülmüştür. Eserin edebiyatımız üzerindeki etkileri 15. ve 16. yüzyıllarda yapılmaya başlayan tercüme ve şerhleri dikkate alındığında kendiliğinden ortaya çıkmış olacak. Ancak biz bu tercüme ve şerhler konusuna geçmeden evvel Pendnâme'nin edebiyatımıza etkisi konusunda doğru bilgiler vermek için toplumumuzun İslâm medeniyetine katılmasından sözünü ettiğimiz bu 15. ve 16. yüzyıllara kadar ki süreç içerisinde meydana getirmiş olduğu pendnâme türünden sayabileceğimiz eserler üzerinde de durmanın gerekli olduğuna inanıyoruz.

Bilindiği gibi İslâm'ı kabul eden ilk Türk devleti, esas kitlesini Karluk, Çigil ve Yağma Türklerinin oluşturduğu Karahanlılardır.

10. yüzyıl başlarında İslâm dinini kabul eden Doğu Karahanlı sülalesinden Satuk Buğra Han'ın ölümünden(m.955) bir kaç yıl sonra kalabalık bir Türk zümresinin İslâm dinine girmesiyle birlikte özellikle Doğu Karahanlıların başkenti Kaşgar, önemli bir kültür merkezi haline geldi. İslâmî Türk edebiyatının ilk eserleri de 11. yüzyıl ortalarında burada yazıldı. Bunlar Balasagunlu Yûsuf'un 1069'da tamamladığı Kutadgu Bilig adlı 6500 beyitlik büyük manzum eseri (*Arat, 1942*) ile çağdaşı Kaşgarlı Mahmud' un Divânu Lûgati't-Türk adlı ünlü Türkçe-Arapça sözlüğüdür (*Kültür Bakanlığı, 1990*). Yükneklî

Edip Ahmed'in dörtlükler halinde yazdığı Atâbetü'l-Hakâyık adlı dinî, ahlâkî küçük manzum eseri (*Arat, 1951*) de büyük bir ihtimalle 12. yüzyılın sonlarında yazılmıştır.

Bunlardan İslâmî Türk edebiyatının ilk ürünlerinden olan Kutadgu Bilig, Türk dili ve edebiyatının en önemli eserlerinden biri olduğu gibi, bir pendnâme olması (*Dilaçar, 1988*) ve müslüman Türklerin ele geçen ilk nasihat kitabı olması bakımından da ayrı bir öneme sahiptir.

Divânu Lûgati't-Türk'te de savaş ve kahramanlık şiirleri, av ve avcılıkla ilgili şiirler, aşk şiirleri, tabiat tasvirleri ve övgü şiirlerinin yanı sıra dinî ve ahlâkî nasihatler veren türlü manzumelerden alınmış parçalar, dörtlük ve beyitler de vardır.

İslâmî Türk edebiyatının yine ilk ürünlerinden olan, bilginin faydası ve bilgisizliğin zararlarından, dili tutmanın değerinden, alçak gönüllülük ve kibirlilikten, dünyanın kararsızlığından, cömertlik ve cimrilikten, iyi huylardan, zamanın bozukluğundan vb. konulardan bahseden Yükneklî Edip Ahmed'in Atâbetü'l-Hakâyık'ı da kendinden sonra Türkistan'da Harezmi'de ve Anadolu'da yazılan dinî, didaktik eserlerin ilk merhalesini temsil etmek üzere elde bulunan bir örnektir.

Bu yüzyıla ait ahlâkî didaktik eserlerin ilk merhalesini temsil etmek üzere elimizde bulunan bir başka örnek ise, Ahmed Yesevî'nin müridlerine tasavvufu anlatmak üzere söylediği şiirlerin yer aldığı Divân-ı Hikmet adlı eseridir (*Bice, 1993*).

13. yüzyıl özellikle Anadolu'nun olağanüstü hareketli büyük bir kaynaşma ve oluşma dönemidir. Bu dönemde Türk-Moğol ordularının Doğu Türkistan'dan başlayarak Anadolu'ya kadar bütün İslâm alemine girişleri çok haşin ve tahripkâr oldu. Ancak buna rağmen, dinî-tasavvufî bir mahiyet arz eden ve ahlâk konusunda yazılan nasihat- nâmeler de bu yüzyılda giderek arttı. Bunların başında Mevlânâ'nın Farsça olarak yazmış olduğu Mesnevî gelir (*Mevlânâ, ?*).

Bu yüzyılda yazılmış bir başka nasihat kitabı ise, Ahmet Fakih'in yazmış olduğu Çarhnâme adlı ahlâkî ve tasavvufî nasihatler veren manzumesidir (*Mansuroğlu, 1956*). Anadolu içlerinde şehir şehir dolaşıp, halka nasihatler veren Şeyyad

Hamza'nın Ahmet Fakih tarzında ve bazen ona nazire sayılabilecek mahiyette söylediği arüz veznindeki klâsik manzumeleri de yine dinî, tasavvufî ve ahlâkî nasihatlerdir (*Buluç, 1956*). Bunlardan başka Sultan Veled'in İbtidanâme, Rebabnâme, İntihanâme adlı üç ciltlik mesnevisi, Divân'ı ve Ma'ârif adlı eseri de yine bu yüzyılda nasihat etme amacıyla yazılmış eserlerdir (*Köprülü, 1984*).

14. yüzyıla gelindiğinde Yûnus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si (*Gölpınarlı, 1965*) ile birlikte doğrudan doğruya ahlâk konusunda yazılan nasihatnâmelerin sayısı da gittikçe artar. Bunlar arasında adını, konusunu ve esas planını İnan edebiyatının büyük mutasavvıf şairi Feridüddin Attâr'ın Mantıku't-Tayr adlı eserinden alan Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ı (*Levend, 1957*), Aşık Paşa'nın Garibnâme adlı 12000 beyit tutarındaki tasavvufî, ahlâkî büyük ve didaktik mesnevisi (Aşık Paşa, ?), Aydınli Müridî'nin dinî, ahlâkî kültürü halka yayan Pend-i Ricâl adlı eseri (Aydınli Müridî, ?), Kul Mes'ud'un Kelile ve Dimne tercümesi (Kul Mes'ud, ?) ve Şeyhoğlu Sadreddin Mustafa'nın ahlâk ve siyaset konusu içine alabileceğimiz Marzubannâme'si (*Korkmaz, 1973*) bu yüzyılda ortaya konmuş önemli nasihat kitaplarıdır.

15. yüzyılın başında Anadolu'nun siyasî durumunu alt-üst eden Timur'un Ankara Savaşı(1402) sonucunda Anadolu'da siyasî bölünmeler ortaya çıkmış olmasına rağmen, bu yüzyılda da nasihatnâmeler didaktik ve lirik olmak üzere iki koldan gelişmiş ve en olgun dönemlerinden birini yaşamıştır. Bunlardan Ali Şir Nevaî'nin Mahbûbu'l-Kulûb'u (Ali Şir Nevaî, ?), Bâli'nin Bahr-ı Nasâyih'ı (Balî, ?), Sinan Paşa'nın Nasihatnâme'si (Sinan Paşa, ?), Mercimek Ahmed' in Farsça'dan tercüme ettiği Kabusnâme'si (Gökyay, 1944), Ali bin Hüseyin'in Risâle-i Edeb'i (Ali b. Hüseyin, ?) ve Nasayihü'l-Müslimîn (Ali b. Hüseyin, ?) adlı manzumesi ile Hatipoğlu'nun Ferahnâme'si (*Hatipoğlu, ?*), nasihat geleneği konusunda bu yüzyılda yazılmış eserlere örnek olması bakımından zikredilmeye değer.

Bunlardan başka bu yüzyılda yazılmış ve zikretmemiz gereken bir başka nasihat kitabı ise, Sabayî'nin bugüne kadar yapılan tespitlere göre Pend-i Attâr'ın ilk manzum tercümesi olan Sırât-ı Mustakîm'idir (*Atlansoy, 1987*). Attâr'ın

edebiyatımıza etkisi, adını, konusunu ve esas plânını onun Mantıku't-Tayr adlı eserinden alan Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ı ile daha 14. yüzyıllarda başlamış olmasına rağmen, Sırât-ı Mustakîm'den önce Pend-i Attâr'ın herhangi bir tercümesine bugüne kadar rastlanmadığından, söz konusu eserin, bu tarihlere kadar Türk edebiyatına etkisi konusunda kesin bir şey söylemek mümkün görünmemektedir. Ancak bu durum bizi, 'Pend-i Attâr'ın bu tarihlere kadar herhangi bir tercümesinin yapılmadığı, dolayısıyla edebiyatımızı etkilemediği' gibi bir kanaate götürmemeli. Aksine, Attâr'ın edebiyatımızı 14. yüzyıldan itibaren etkilemeye başlaması ve bugüne kadar rastlanmamış ise de Pendnâme'si beğenilip, okunan bir eser olduğundan, tercümelelerinin bu yüzyılda da yapılmış olması kuvvetle muhtemeldir.

FERİDÜDDİN ATTÂR'IN PENDNÂME'SİNİN TÜRK EDEBİYATINA ETKİSİ

Pendnâme'nin Türk edebiyatına etkisini, Sabayî'nin Sırât-ı Müstakîm'inden sonra net bir şekilde görmek mümkün. Elimizde 15. yüzyıla ait olarak Pendnâme'nin sadece bu tercümesi bulunmuş olmasına rağmen, gerek bu yüzyılı takip eden 16. yüzyılda, gerekse daha sonraki yüzyıllarda manzum ve mensur pek çok tercüme ve şerhleri yapılmıştır. Şair ve yazarlarımız bu tercüme yapılarak, ilerde Pend-i Attâr'ı Zaifî'nin Bustân-ı Nasâyih'ı ile karşılaştırdığımızda da belirteceğimiz gibi, bazen kendilerinden de bir şeyler katmış, Pendnâme'yi daha çok genişletmeye ve zenginleştirmeye çalışmışlardır. Te'lif pendnâmelerimizde ise, genellikle yine Attâr örnek alınmıştır. Ancak bunların yanı sıra Güvahi'nin Pendnâme'si gibi konusu yerli, Attâr'ın Pendnâme'sinden tamamen farklı özellikler gösteren pendnâmeler de yazılmıştır. Şimdi sözünü ettiğimiz bu tercüme, şerh ve te'lif pendnâmelerden belli başlı birkaç tanesini liste halinde verelim.

Tercümeleler:

- 1.Sabayî: **Sırât-ı Müstakîm** (Atlansoy, 1987).
- 2.Edirneli Emirî: **Terceme-i Pendnâme-i Attâr** (*Emirî, ?*).
- 3.Zaifî: **Bustân-ı Nasâyih** (*Koçin, 1991*).

4.Edirneli Nazmî: **Pendnâme-i Attâr Tercümesi** (*Mazıoğlu, 1977*).

5.Zarîfî Ömer Efendi: **Terceme-i Pendnâme-i Attâr** (*Zarîfî Ömer, ?*).

6.Sa'dullah bin İbrahim bin Ahmed: **Terceme-i Pendnâme-i Attâr** (*Sadullah b. İbrahim, ?*).

7.Makalî: **Pend-i Attâr Tercemesi** (*Makalî, ?*).

8.İlmî:**Pendnâme ve Tercemesi** (*İlmî, ?*).

9.Mustafa b. Muhammed: **Pendnâme ve Tercemesi** (*Mustafa b. Muhammed, ?*).

10.Feridüddin Attâr: **Pendnâme** (*Genç-osman, 1946*).

Bunlara ek olarak da M. Nuri Gençosman'ın yaptığı Pendnâme tercümesinin Önsözünde haber verdiği Hasan Şuuri'nin tercümesini, I. Sultan Ahmet devri şairlerinden Levnî'nin tercümesini ve son asır alimlerinden Mustafa Asım'ın manzum tercümesini de verebiliriz (*Gençosman, 1946*).

Şerhler:

1.Abdurrahman Abdî Paşa Vak'anüvis: **Şerh-i Pendnâme-i Attâr** (*Abdurrahman Abdî, ?*)

2. İsmail Hakkı Bursavî: **Şerh-i Pend-nâme-i Attâr** (*İsmail Hakkı, ?*).

3. Şem'î Şem'ullah Mustafa Bosnavî: **Pend-i Attâr Şerhi** (*Şem'î, h.1145*).

4. Mehmed Said Bursavî: **Şerh-i Pendnâme-i Attâr** (*Mehmed Said, ?*).

5. Ruhî Mustafa bin İsmail: **Ruhu's-Şurûh** (*Ruhî Mustafa, h.1181*)

Bu şerhlere ek olarak M. Nuri Genç osman'ın yukarıda 'tercümeler' alt başlığı altında sözünü ettiğimiz eserinin Önsöz'ünde haber verdiği İstanbullu ulemeden İsmet Mehmet (ö.h.1160) şerhi ile İsmail Müfid (ö.h.1217) şerhini ve Erzincanlı Hacı Feyzullah (ö.h.1323) şerhini de verebiliriz (*Gençosman, 1946*).

Yukarıda verdiğimiz tercüme ve şerhlerden ayrı olarak te'lif pendnâmelerimiz için de yine Attâr'ın Pendnâme'si örnek alınarak, aşağı yukarı onunla paralel konularda nasihat veren Adnî Receb Dede Efendi'nin Pendnâme'si (*Adnî Receb*

Dede, ?), baş tarafları Attâr'ın Pendnâme'sine paralel olmakla birlikte sonlarda fikhî bilgilerin yer aldığı Örfî Efendi'nin Pendnâme'si (*Örfî, ?*) ve Attâr'ın Pendnâme'sinden tamamıyla ayrı özellikler taşıyan Askerî Bey'in Pendnâme'si (Askerî Bey, ?), daha çok hulefâ-i raşîdîn, Harun Reşîd ve Abbas'ın saltanat dönemlerini anlatan Ali el-Kâtibî'nin Pendnâme'si (*Ali el-Kâtibî, ?*) ile Güvahî'nin, içinde atasözleri, deyimler, fıkralar ve masalların yer aldığı tamamen yerli özelliklere sahip Pendnâme'si (*Güvahî, h.993*) gösterilebilir.

PENDNÂME'NİN BUSTÂN-I NASÂYİH İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Karşılaştırmayı yaparken Pendnâme'nin Millî Kütüphane de 1960 A 333 numarada kayıtlı nüshası ile Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tarafımızdan Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmış bulunan Bustân-ı Nasâyih'in tenkitli metnini esas aldık. Bu yazıda örnekler verilirken beyitlerin sonundaki numaralar ile başlıklarda verilen Romen rakamları Bustân-ı Nasâyih'in tenkitli metindeki numara ve rakamlardır.

Zaifî, her ne kadar eserinde, bunun Attâr'ın Pendnâme adlı eserinin tercümesi olduğunu açıkça söylemiyor ise de, yapmış olduğumuz karşılaştırma sonucu Bustân-ı Nasâyih'in Pendnâme'nin tercümesi olduğunu tespit etmiş bulunmaktayız. Ancak bu tercüme, kelime kelime ya da cümle cümle olmadığı gibi, bütünüyle aslına bağlı kalınarak yapılan bir tercüme de değildir. Bu sebeple Bustân-ı Nasâyih, günümüzdeki tercüme anlayışını aşan bir anlam taşımakta ve Pendnâme ile şu yönlerden farklılık göstermektedir:

a. Zaifî tercümeyi yaparken genelde Pendnâme'ye bağlı kalmış; ancak zaman zaman eserin Pendnâme'de olmayan kısımlar ekleyerek onu daha çok genişletmeye ve zenginleştirmeye çalışmıştır. Zaifî'nin eserine aldığı bu kısımlara örnek olarak eserin başında verilen münâcât, na't ve din büyüklerinin methine dair tercüme kısmından sonra Pendnâme'de yer almayan *Padişâh-ı İslâm Sultân Süleymân Hân huldide mülkühü medhindedür* ve *Kitâb-ı Bustân-ı Nasâyih medhindedür* başlıkları altındaki yer alan kısımları gösterebiliriz LXVIII.

kısımdan itibaren Hikmet , Pend ya da Latife başlığı altında yer alan toplam 586 beyitlik nasihat kısmı ise, Sa'dî'nin Gülistân'ının 8. ölümün tercümesi ile oluşturulmuştur (Kartal, 1999).

b. Zaiî, Pendnâme'de bir beyitte ifade edilen bir hususu eserinde iki veya daha çok beyitle ifade ederek de eserini genişletme ve zenginleştirme yoluna gitmiştir. Bu konuda örnek olması bakımından pek çok beyit bulunmakla beraber şunlara bakılabilir:

Pendnâme'nin başında yer alan tevhid deki "Göz açıp yumuncaya kadar cihanı birbirhne çarpar, burada söz söylemeye hiç kimse cesaret edemez" anlamındaki 19. beyte, Zaiî'nin eserinde Şu iki beyitte yer verilmiştir:

Ger cihânı birbirine ura
Zehresi yok kimsenün karşı dura (20)

Tarfetü'l-ayn içre kevneyni düzer
Göz yumup açınca dilerse bozar (21)

Aynı şekilde Pendnâme'nin münâcât kısmında "Lutfundan mağfiret diler; zaten sen rahmetimden umut kesmeyin dememiş miydin?" anlamındaki 8. beyit de, Bustân-ı Nasâyih'ta yukarıda olduğu gibi iki beyit içerisinde verilmiştir:

Çok günahı var umar afvün senün
Geç suçundan bu Zaiî bendenün (97)

Kimdür ol k'itmez ümîd-i mağfiret
Toludur "lâ-taknatu" çün şeş cihet (98)

c. Zaiî, Pendnâme'deki bir metni tercüme ederken zaman zaman beyitlerin arasına ya da sonuna Pendnâme'de yer almadığı halde birtakım beyitler ilâve etmiştir. Numarasını vereceğimiz şu beyitler Zaiî'nin tercüme yaparken yapmış olduğu ilâve beyitlerdir: 14, 26, 29, 30, 31, 34, 89, 93, 97, 101, 111, 119, 125, 127, 137, 139, 170, 177, 180, 183, 186, 189, 197, 199, 202, 205, 215, 216, 220, 224, 226, 230, 285, 290, 309, 318, 322, 325, 329, 338,

356, 380, 386, 412, 442, 446, 452, 453, 461, 470, 472, 480, 487, 491, 492, 495, 526, 528, 584, 587, 589, 591, 594, 598, 635, 646, 657, 682, 701, 704, 712, 713, 714, 715, 721, 730, 732, 734, 745, 755, 757, 759, 771, 774, 800, 804, 809, 812, 828, 832, 833, 834, 837, 839, 841, 842, 849, 850, 911, 912, 931, 932, 940, 978, 980, 982, 983.

Numaralarını verdiğimiz bu beyitlerden üç tanesini aşağıda verelim:

Her ne dilerse ider sultânıdur
Mâsivâ hep bende-i fermânıdur (14)

Kubbe-i çarhı mu'allâ kılan O
Şemse-i şemsi mücellâ kılan O (26)

Cümle âlem Hâlıkı Allâh'dur
Cinn ü insün râzıkı Allâh'dur (29)

d. Zaiî, bazan da Pendnâme'de yer alan bir manzumeyi tercüme ederken manzumeden bir kısım beyitleri ya hiç almamış ya da beytin sadece bir mısraında Pendnâme'ye bağlı kalmıştır. Meselâ,

Aheni Davûd'a eyledi hamîr
Kim elinde mûm u pûlâd idi bir (8)

beytinin 1. mısraı aynı olduğu halde 2. mısraı Pendnâme'de "Kâdir ve Kayyum olan Allah inayet etti" şeklindedir. Hiç almadığı beyitlere örnek olarak da "Der sıfat-i dervîşî vü hubb-i dervîşân migûyed" başlığı altında yer alan şu iki beyti gösterebiliriz:

Her ki o terk-i ten-i âsânî koned
Pes hilâf-i nefsi sultânî koned
"Rahatına kıyan herkes nefsinin arzularını yenen sultan olur."

Ey püser ez âhiret gâfil me-bâş
Bâ-meta'-i in cinân hoş-dil me-bâş

“Ey oğul, âhîret yurdundan gâfil olma ve dünya malına sevinme!”

Öyle zannediyoruz ki, Zaifî, tekrar olmasın diye bu beyitleri almamıştır. Çünkü hem bu beyitlerde hem de esere alınmayan diğer beyitlerdeki anlam kendilerinden önceki beyitlerin anlamlarıyla hemen hemen aynıdır.

e. Zaifî, eserinde başlıkların konduğu yerler hususunda da Pendnâme'ye pek bağlı kalmamıştır. Pendnâme'de bazan iki başlık altında yer alan beyitleri bir başlık altında toplarken, bazan da bunun aksi bir durum görülmektedir. Meselâ, Bustân-ı Nasâyih' taki CIII. başlık Pendnâme'de yoktur. Bu başlık altındaki beyitler, Pendnâme'de bir önceki başlık altında devam eder. Bu durumda Zaifî, Pendnâme'de bir başlık altında verilen beyitleri eserinde iki başlık altında vermiş oluyor. Bunun aksi olan durum için de şu örnek gösterilebilir: Bustân-ı Nasâyih' ta 268. beyit ile 269. beyit arasında başlık bulunmadığı halde Pendnâme'de bu iki beyit arasında “*Der mücâhede-i nefis guyed*” şeklinde bir başlık vardır. Pendnâme'de olmayıp, Bustân-ı Nasâyih'ta olan diğer örnekler için XL, XLII, LI, LXIV numaralı başlıklara bakılabilir.

f. Zaifî'nin eseri ile Pendnâme arasında görülen bir başka farklılık ise, beyit ve mısraların yer değişimi hususudur. Meselâ, Pendnâme'de 5. sırada yer alan bir beyit, Bustân-ı Nasâyih'ta 3., 3. sırada yer alan bir beyit ise, Pendnâme'de 5. sırada yer alabildiği gibi, zaman zaman beyitteki mısraların yer değiştiği de olur. Yer değişen beyitlere örnek olarak ayrıca 3-4,18-19, 203-204, 263-264, 284-285, 392-393.. beyitlere bakılabileceği gibi, mısraların yer değiştiği diğer örnek beyitler için de 7, 11, 41, 162, 198, 332.. numaralı beyitlere bakılabilir.

SONUÇ

Yukarıda söylediklerimizi özetlersek, Feridüddin Attar'ın Pendnâme'si, yazıldığı yüzyıldan itibaren gerek Fars, gerekse Türk kültür ve edebiyatını uzun süre ve derinden etkilemiştir. 14. yüzyıldan itibaren pek çok şairimiz tarafından Pendnâme'nin tercüme ve şerhleri yapılmış; bun-

lardan ayrı olarak yine zaman zaman şairlerimiz tarafından Attâr'ın Pendnâme'si örnek alınarak, aşağı yukarı onunla paralel konularda nasihat veren pendnâmeler yazılmıştır. Ancak bu durum, Türk edebiyatı ürünleri çerçevesinde ortaya konan pendnâmelerin tamamının Fars edebiyatında ortaya konan pendnâmelerin bir taklidi olduğu anlamına gelmez. Şairlerimiz bazen da Attâr'ın Pendnâme'sinden tamamıyla ayrı özellikler taşıyan, zaman zaman içinde atasözleri, deyimler, fıkralar ve masalların yer aldığı bütünüyle yerli özelliklere sahip pend nâmeler de ortaya koymuşlardır. Yukarıda yaptığımız karşılaştırmada da görüleceği gibi, te'lif pend nâmeler bir tarafa, tercümelerde bile şairlerimiz konuyu aynen almış ama, bunun yanında kendi kabiliyet ve kültürlerini işlemekten de geri kalmamışlardır.

Pendnâme ile Bustân-ı Nasâyih'ı karşılaştırdığımızda da Bustân-ı Nasâyih'in Pendnâme 'nin tercümesi olduğunu tespit etmiş olduk. Ancak bu tercüme, kelime kelime ya da cümle cümle olmadığı gibi, bütünüyle aslına bağlı kalınarak yapılan bir tercüme de değildir. Bu sebeple Bustân-ı Nasâyih, günümüzdeki tercüme anlayışını aşan bir anlam taşımakta ve Pendnâme ile şu yönlerden farklılık göstermektedir:

a. Zaifî, tercüme yapıpken genelde Pendnâme'ye bağlı kalmış; ancak zaman zaman eserine Pendnâme'de olmayan kısımlar ekleyerek onu daha çok genişletmeye ve zenginleştirmeye çalışmıştır.

b. Zaifî, Pendnâme'de bir beyitte ifade edilen bir hususu eserinde iki veya daha çok beyitle ifade ederek de eserini genişletme ve zenginleştirme yoluna gitmiştir.

c. Zaifî, Pendnâme'deki bir metni tercüme ederken zaman zaman beyitlerin arasına ya da sonuna Pendnâme'de yer almadığı halde birtakım beyitler ilâve etmiştir.

d. Zaifî, bazan da Pendnâme'de yer alan bir manzumeyi tercüme ederken manzumeden bir kısım beyitleri ya hiç almamış ya da beytin sadece bir mısraında Pendnâme'ye bağlı kalmıştır.

e. Zaifî, eserinde başlıkların konduğu yerler hususunda da Pendnâme'ye pek bağlı kalmamıştır. Pendnâme'de bazan iki başlık altında yer alan beyitleri bir başlık altında toplarken, bazan da

bunun aksi bir durum görülmektedir. Meselâ, Bustân-ı Nasâyih' taki CIII. başlık Pendnâme'de yoktur. Bu başlık altındaki beyitler, Pendnâme'de bir önceki başlık altında devam eder. Bu durumda Zaifî, Pendnâme'de bir başlık altında verilen beyitleri eserinde iki başlık altında vermiş oluyor.

f. Zaifî'nin eseri ile Pendnâme arasında görülen bir başka farklılık ise, beyit ve mısraların yer değişimi hususudur. Mesalâ, Pendnâme' de 5. sırada yer alan bir beyit, Bustân-ı Nasâyih'ta 3 ; 3. Sırada yer alan bir beyit ise, Pendnâme'de 5. sırada yer alabildiği gibi, zaman zaman beyit-teki mısraların yer değiştirdiği de olur.

KAYNAKLAR

- ABDURRAHMAN ABDÎ PAŞA; **Şerhu Pendnâme-i Attâr**, Millî Ktp., Yz. A. 14; 220 yk.
- ADNÎ RECEB DEDE; **Pendnâme**, Millî Ktp., Yz. A. 3112; 6 yk.
- ALİ B. HÜSEYİN; **Nasâyihü'l-Müslimîn**, İstanbul Üniversitesi Ktp., Ty., nu: 1542.
- ALİ B. HÜSEYİN; **Risâle-i Edeb ve Vesile-i Men Taleb** (Müstensih ve istinsah tarihi: Muhammed b. Ali, h.1065), Millî Ktp., Yz. A. 1977/1; 1b-54a yk.
- ALİ EL-KÂTİBÎ; **Pendnâme**, Millî Ktp., Yz. A. 892/2; 98a-104a yk.
- ALİ ŞİR NEVAÎ, **Mahbûbu'l-Kulûb** (Müstensih ve istinsah tarihi: Eyyub Hace b. Abdülaziz, h.1221), Millî Ktp., Yz. A. 4926; 220 yk.
- ARAT, R. R.; (1942), **Yûsuf Has Hacib**: Kutadgu Bilig, İstanbul; 144+200
- ARAT, R.R.; (1951), **Edib Ahmed: Atâ- betü'l-Hakâyık**, Tıpkıbasım, Ankara, TDK Yayını; 163 + LXXXI + CLXXII s.
- ASKERÎ BEY; **Pendnâme**, Millî Ktp., Yz. A. 799/2; 84b-89b yk.
- AŞIK PAŞA; **Garibnâme**, TDK Ktp., Fotokopi 217; 226 yk.
- ATLANSOY, K; (1987), **Sırât-ı Müstakîm**, Ankara, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- AYDINLI MÜRİDÎ; **Pend-i Ricâl**, Millî Ktp., Yz. A. 3007; 24 yk.

- BALÎ; **Kitâbu Bahrü'n-Nasâyih**, TDK Ktp., Fotokopi 225; 80 yk.
- BİCE, H; (1993), **Hoca Ahmed Yesevî: Divân-ı Hikmet**, Ankara, Türkiye Diyânet Vakfı Yayını; XVIII+229+8
- BULUÇ, S; (1956), "Şeyyâd Hamzâ'nın Beş Manzumesi", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, İstanbul, C.VII, S.1-2.
- DİLAÇAR, A; (1988), **Kutadgu Bilig İncelemesi**, 2.b., Ankara, TTK Basımevi.
- EDİRNELİ EMİRÎ; **Pend-i Emirî**, TDK Ktp., Yz. A. 362.
- GENÇOSMAN, M. N; (1946), **Feridüddin Attâr/Pendnâme**, Ankara, 8+V+70
- GÖKYAY, O. Ş; (1944), **Keykâvus: Kâbusnâme** (Çev.: Mercimek Ahmed), İstanbul; 502 s.
- GÖLPINARLI, A; (1965), **Yûnus Emre: Risâletü'n-Nushiyye ve Divân**, Tıpkıbasım, Ankara, Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği Yayını; LIII+310 +210 yk.
- GÜVAHÎ ÇELEBİ GEYVELİ; (h.993), **Pendnâme**, Millî Ktp., Yz. A. 709/1.
- HATİBOĞLU MEHMED; **Ferâhnâme**, Millî Ktp., MFA (A) 2652 (Kayseri Genel Ktp., Raşid Ef., nu:1074).
- İLMÎ; (1212 h.), **Pendnâme ve Tercemesi**, Millî Ktp., Yz. A. 83; 38 yk.
- İSMAİL HAKKIBURSAVÎ; **Şerh-i Pendnâme-i Attâr** (Müstensih ve istinsah tarihi: Ahmed Hafız, h. 1130), Millî Ktp., Yz. A. 365.
- KARTAL, A; (1999), **Osmanlı Medeniyetini Besleyen Kültür Merkezleri**, Ankara,

- Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- KOÇIN, A; (1991), **Zaifî ve Bustân-ı Nasâyih'ı**, Ankara, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- KORKMAZ, Z; (1973), **Sadrüddin Şeyhoğlu: Marzubannâme**, Tıpkıbasım, Ankara Üniversitesi Basımevi; 460+7 + CXXXVII s.
- KÖPRÜLÜ, F; (1984), **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, 5.b., Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını.
- KUL MESUD; **Kelile ve Dimne**, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nu: 1897.
- KÜLTÜR BAKANLIĞI (1990), Kâşgarlı Mahmud: **Divânu Lûgati't-Türk**, Tıpkıbasım, Ankara; 320 s.
- LEVEND, A. S.(1957), **Gülşehrî: Mantıku't-Tayr**, Ankara; 32 s., 298 planj.
- MAKALÎ, **Pend-i Attâr Tercümesi**, TDK Ktp., Yz. A. 265.
- MANSUROĞLU, M. (1956), **Ahmed Fakih: Çarhnâme**, İstanbul; 98 s.
- MAZIOĞLU, H.(1977), "Edirneli Nazmî'nin Pend-i Attâr Çevirisi", **DTCF Türkoloji Dergisi**, Ankara, C.II.
- MEHMED SAİD BURSAVÎ, **Şerhu Pend nâme-i Attâr**, Millî Ktp., Yz. A. 3310; 106 yk.
- MEVLÂNÂ CELALEDDİN,,,, Mesnevî (İstinsah tarihi:911 h.),TDK, Yz. B. 21.
- MUSTAFA B. MUHAMMED(h.1102), **Pendnâme ve Tercemesi**, Millî Ktp., Yz. A. 2261; 59 yk.
- ÖRFÎ, **Pendnâme**, Millî Ktp., Yz. A. 3642/4; 28a-33a yk.
- RİTTER, H.(1942), "Attâr", **İslâm Ansiklopedisi**, Ankara, MEB Yayını.
- RUHÎ MUSTAFA; (h.1181), **Ruhû's-Şurûh**, Millî Ktp., Yz. B. 326; 222+V yk.
- SADULLAH B. İBRAHİM; (1183 h.), **Terceme-i Pend-i Attâr**, Millî Ktp., Yz. A. 540; 64+VI yk.
- SİNAN PAŞA; **Nasihatnâme-i Sinan Paşa**, Millî Ktp., MFA (A) 4354 (Millet Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, nu: 680).
- ŞEM'Î ŞEM'ULLAH; **Pend-i Attâr Şerhi** (Müstensih ve istinsah tarihi: Ahmed b. Mustafa, 1145), TDK Ktp., Yz. A. 69.
- ZARİFÎ ÖMER; **Pendnâme-i Zarifî** (Müstensih ve istinsah tarihi: Molla Yahya, 1252 h.), TDK Ktp., Yz.FB.27.

**THE INFLUENCE OF FERİDÜDDİN ATTAR'S
PENDNAME ON TURKISH LITERATURE AND ITS
COMPARISON WITH ZAİFÎ'S BUSTAN-I NASAYIH**

Dr. Abdulhakim KOÇİN

The Scientific and Technical Research Council of The Turkey

ABSTRACT

Feridüddin Attâr's Pendnâme has deeply influenced both Persian and Turkish culture and literature for a long time. However this does not mean that advice books in the Turkish literature are replicas of those in the Persian literature. Not only in original advice books, but even in the translations have our poets copied the subjects, but have also used their own talents and mastered their culture in their works.

Key Words:

Feridüddin Attâr, Pendnâme, Zaifî, Bustân-ı Nasâyih.

**Влияние “Пенднаме” Феридюддина Аттара на Турецкую
Литературу и Сравнение его с Произведением Фаизи
“Бустан-ы Насайих”**

Абдульхаким Кочин
Турецкое Общество Научно-технических Исследований
(ТЮБИТАК)

РЕЗЮМЕ

Произведение Феридюддина Аттара “Пенднаме” на протяжении долгого времени и в корне повлияло и на персидскую, и на турецкую культуру и литературу. Но это не значит, что пенднаме в турецкой литературе были всего лишь повторением пенднаме из персидской литературы. Не только в пенднаме, но и в переводных произведениях наши поэты заимствовали в точности тему, однако они не забывали использовать при этом свой талант и свою культуру.

Ключевые слова:
Феридюддин Аттар, пенднаме, Заифи, Бустан-ы Насайих